

*«Постмодернізм у літературі II половина XX століття.
Сучасний літературний процес початку XXI століття.
Творчість П.Зюскінда»*

Кривий Ріг 2019

Зміст

Розділ І. П.Зюскінда у колі постмодерністських текстів кінця XX століття

1. Поняття постмодернізму, як літературного напрямку
2. Біографія П. Зюскінда
3. Інтелектуальність, як одна з головних рис авторського стилю
4. Особливості творчого методу П.Зюскінда

Розділ ІІ.

1. Роман «Парфмер. Історія одного вбивці» - суміш переосмислених письменником традиційних жанрів
2. П'єса «Контрабас»
3. Новела «Літературна амнезія»
4. Повість «Голубка»

Розділ ІІІ.

1. Висновок

Джерела

1.1 Поняття постмодернізму. Постмодернізм як літературний напрям.

Поняття «постмодернізм» у сучасному значенні охоплює передусім тенденції, або явища у мистецтві, які з'явилися в останній третині XX ст. і на початку XXI ст. З латинської мови префікс *post* означає наступність; фр. *moderne* - сучасний, найновіший. Тобто у самій назві терміну підкреслюється, що постмодернізм з'являється після модернізму. Проте варто сказати, що не слід обмежувати дане явище конкретним визначенням конкретної доби, підтвердженням чого є думка Умберто Еко в статті «Постмодернізм, іронія, цікавість» він зазначає: «Мушу сказати, що я сам переконаний у тому, що постмодернізм - не фіксоване хронологічне явище, а такий собі духовний стан, підхід до роботи. В цьому сенсі правомірною є фраза, що будь-яка епоха має власний постмодернізм. Очевидно, кожна епоха в певний момент підходить до межі кризи...»

Ця думка може бути відправною точкою у наших роздумах про постмодернізм. Справді, постмодернізм - це насамперед особливе світосприйняття, духовний стан, що характеризує кризову епоху. Для цього стану характерні відчуття розчарованості, розгубленості, відчаю, вичерпаності буття. Постмодернізм не лишає жодних надій, він засвідчує кризові моменти у розвитку суспільства й людини, які, за образним виразом У. Еко, «перебувають на самому краю прірви»

Термін «постмодернізм» виник у період Першої світової війни в роботі В. Паннівца «Криза європейської культури» (1917). У 1947 р. Постмодернізм символізує кінець західного панування у релігії і культурі. Хоч цей термін з'явився раніше, він поширився наприкінці 60-х спершу для означення стильових тенденцій в архітектурі, спрямованих проти безликої стандартизації та програмового техніцизму, а невдовзі - у літературі та малярстві. Популярності постмодернізму сприяли міркування філософів Ж. Дерріди, Ж. Батая, особливо праці Ж.-Ф. Ліотара. Основним джерелом постмодернізму в аспекті пізнання виявилася "деструкція", визнання прогресу лише у вигляді неспростовної ілюзії, загострене відчуття вичерпності історії, естетики, мистецтва. Реальним вважалося варіювання та співіснування усіх - і найдавніших, і новітніх - форм буття.

У пошуках нового постмодернізм як літературний напрям звертається до мистецтва минулого та футурологічних пошуків сьогодення. Постмодерністська творчість передбачає естетичний плюралізм на всіх рівнях (сюжетному, композиційному, образному, характерологічному, хронологічному тощо), повноту уявлення без оцінок, прочитання тексту в культурологічному контексті, співтворчість читача й письменника міфологізм мислення, поєднання історичних і позачасових категорій, діалогізм, іронію.

У постмодерних творах досить незвичайними є зв'язки автора з текстом, автора з персонажами, автора з простором, автора з часом. Текст, персонажі, простір і час перебувають у залежності від автора, його творчої волі. Однак і автор відчуває залежність від свого твору. Це сприяє усвідомленню того, що автор - всемогутній Творець, але водночас він - персонаж іншого, більшого, ніж його, «тексту» - життя, що рухається за своїми законами. Автор нерідко бере на себе роль героя твору. А якщо поміж ними все ж таки й зберігається різниця, то у творах часом використовується так званий літописний стиль.

Постмодерністи прагнуть створити певний коментар, або сучасний «переклад», або «літопис» свого часу. Хоча авторська думка при цьому зазвичай приховується, однак особистісне, творче начало свідчить про торжество людського над безладом і хаосом буття.

Крім того, не можна обійти увагою і той факт, що сюжет у творах постмодернізму, як правило, розпадається на мікросюжети, численні відступи, твори самих персонажів, додатки, авторські коментарі тощо. Створюючи текст, гнучкий для маніпуляцій читача, автор уникає нав'язування інших смислів, окрім тих, які читач буде самостійно продукувати. Світ смислів безмежний і все, що ми приймаємо за дійсність, є текст, від грамотного, прочитання якого залежить майбутнє культури й людини. Прочитання постмодерністського тексту - це процес, що вимагає від читача неабияких ментальних зусиль. Це обумовлено низкою естетичних особливостей постмодерністських текстів, складністю реконструкції смислів, невизначеністю жанрових форм тощо.

Читач залучається до складного процесу гри-інтерпретації. Читацьке інтерпретаційне поле наповнює смислами каркас авторського тексту. Однак за свій привілейований статус адресат постмодерністського тексту може поплатитися нездійсненими очікуваннями: різноматична структура й розгалужені інтертекстуальні зв'язки ніби вибивають з-під ніг читача смисловий ґрунт.

1.2 Біографія П.Зюскінда

Изображение с
сайта www.soyuz.ru

Патрік Зюскінд народився 26 березня 1949 року в Амбасі біля Штарнберзького озера в Німеччині. Був другим сином відомого публіциста Вільгельма Еммануеля Зюскінда. Дитинство майбутнього письменника минало у баварському містечку Холцхаузен, де спочатку він відвідував сільську школу, а потім гімназію. По закінченні школи й альтернативної служби в армії Зюскінд почав вивчати історію в Мюнхені. Протягом 1974 року Зюскінд відвідував лекції "Aix-En-Provence" й удосконалював свої знання з французької мови, літератури й культури. Після цього він заробляв собі на життя написанням сценаріїв. Разом з режисером Гельмутом Дітлем було написано сценарії до двох успішних телевізійних фільмів "Кір Рояль і Монако Франц" і "Россіні, або Питання хто з ким спав".

Перший успіх на театральній сцені прийшов з написанням "Контрабаса" (1980). Через п'ять років (1985) з романом "Парфумер" до Зюскінда приходить світова слава. Після виходу роману "Парфумер. Історія одного вбивці", що був перекладений 33 мовами й більше восьми років тримався в списку бестселерів, ім'я Патріка Зюскінда стало культовим. Написанню передувала кропітка підготовча робота: автор об'їхав місця дії майбутнього роману, досить довгий час вникав у секрети парфумерії на фірмі "Фрагонард", і, нарешті, вивчав велику кількість літературних і культурологічних джерел, які він щедро використав у романі.

Услід за феноменальним успіхом роману "Парфумер" з'являються нові, не менш значні книги "Голубка. Три історії і одне спостереження" (1987) і "Історія пана Зоммера" (1991). Поступово Патрік Зюскінд стає відомим драматургом, прозаїком та автором сценаріїв. Його антигерої мають одну спільну рису, а саме: складнощі в життєвому пошуку й у спілкуванні з іншими людьми. Вони "особливі", себто від небезпечного світу воліють ховатися в маленьких кімнатах.

Зюскінд мав не тільки природний нахил до літературної творчості, але й генетичну схильність: його батько був знайомий з родиною Томаса Манна, писав літературні тексти й працював у різних газетах, останньою була "Sueddeutsche Zeitung". Крім того, батько Патріка Зюскінда вів добропорядний спосіб життя і був відомий своєю гостинністю та своїми "чайними вечорами", на яких малий Патрік, розважаючи гостей, мав демонструвати своє вміння грати на піаніно.

Взагалі, музична освіта відіграла, очевидно, неабияку роль у розвитку хлопчика, але залишила й травмуючі спогади. Не лише твір-монолог "Контрабас", а й автобіографічна "Історія пана Зоммера" є прикладом подібного щемкого досвіду в його житті. Якщо П. Зюскінд у своїх творах знову й знову повертається до теми мистецтва, становлення генія і його катастрофи, то виникає припущення, що так само як його ранній досвід невдач у мистецтві, так і протест проти батька знайшли своє відбиття в його книгах. Коли Зюскінд в "Історії пана Зоммера" через свого головного героя вимовляє знамените "Та облиште ж ви мене, нарешті, у спокої!", стає ясно,

що це говориться так само палко й самим автором. Зюскінд охарактеризував своє письменство як відмову від "нещадного примусу до глибини", чого вимагала літературна критика. Щодо свого найуспішнішого роману "Парфумер" Зюскінд також продемонстрував своє ставлення. "Написати такий роман жахливо. Я не думаю, що зроблю це ще раз",— зізнався він у 1985 році. Його скромність і потайність мають свої принципи.

В особистому житті Патрік Зюскінд дуже своєрідна людина. Він дуже сором'язливий, ніколи не дає інтерв'ю, зовсім закрита людина. Отже, "Контрабас" написаний ним "із себе самого". Цим не вичерпується "оригінальність" письменника: він дотримується відлюдного способу життя, живе то в Німеччині (Мюнхен, Штутгарт), то у Франції, переважно в Мансардані, а нині постійно проживає в Кельні. Через свій потаємний стиль життя, постійні відхилення пропозицій інтерв'ю й офіційних заяв щодо його творчості в літературному процесі преса називає його "Фантомом німецької розважальної літератури".

В Україні та Росії письменник і драматург Патрік Зюскінд відомий порівняно недавно. У Москві в постановці театру Костянтина Райкіна "Сатирикон" побачила світ п'єса Зюскінда "Контрабас", і вийшли відразу кілька його романів, перекладених з німецької мови. І хоча в театрах європейських столиць часто ставлять його п'єси, а книги розійшлися по багатьох країнах, "Парфумер" все-таки вважається найбільш популярним твором письменника. Саме завдяки романові "Парфумер" творчість Патріка Зюскінда протягом останнього десятиліття захопила всю Європу й навіть Америку, а самого автора визнали класиком вже при житті.

1.3 Інтертекстуальність як одна з головних рис авторського стилю П. Зюскінда

Очевидно, що роман П. Зюскінда «Парфюмер» є блискучою художньою реалізацією тези постмодерністської естетики «світ як текст» (Р. Барт), коли єдиною реальністю визнано реальність культури. Текст роману являє собою інтертекст, який вбирає у себе потенціал культури минулих епох. У ньому на різних рівнях - жанру, сюжету, стилю, образу героя - присутні відомі переосмислені тексти та сюжети, письменник широко використовує прийом наскрізного іронічно-пародійного цитування. Так, пародіюючи популярні жанри масової літератури, - історичний, детективний романи, трилер, а також «роман виховання», П. Зюскінд на основі архітекстуальності створює роман-міф, проблематика якого вміщується у широко тлумачену формулу «геній і злочинство». Жанр роману-міфу зумовлює особливості підходу автора до історичного матеріалу, який є для нього лише засобом для втілення універсальної проблеми, надзвичайно актуальної і для сучасного людства.

Згідно з Р. Бартом: «Кожен текст є інтертекстом; інші тексти присутні в ньому на різних рівнях в більш чи менш впізнаваних формах: тексти культури попередньої і тексти культури, що навколо. Кожен текст є новим полотном, зітканим із старих цитат. Уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом тощо - усі вони починаються текстом і переплітаються в ньому, оскільки завжди до тексту і навколо нього існує мова. Як необхідна попередня умова для будь-якого тексту, інтертекстуальність не може бути зведеною до проблеми джерел і впливів; вона є загальним полем анонімних формул, походження яких рідко можна виявити, несвідомих або автоматичних цитат, поданих без лапок»

Різні типи взаємодії текстів - інтер-, пара-, мета-, гіпер-, архітекстуальність - було визначено Ж. Женеттом. Дискурс інтертекстуальності поповнюється дефініціями й уточненнями українських літературознавців. Так, Л. Сокол розуміє інтертекстуальність як «присутність у письмовому тексті великої кількості раніш створених текстів, які можуть існувати і поза волею автора» Н. Корабльова трактує інтертекстуальність як «властивість твору асоціюватися з іншими творами», нову відтворюючу структуру художнього цілого, яка виникає в результаті такого асоціювання. Для Н. Наumenко

поняття інтертекстуальності найперше означає «сукупність цитат, алюзій, ремінісценцій, символів одного твору, що набувають нового значення та забарвлення в контексті іншого твору»

1.4 Особливості творчого методу Патріка Зюскінда:

- 1) розвінчування модерністського міфу про можливості митця перетворювати своєю творчістю світ;
- 2) вибудовування свого ілюзорного світу відповідно до власного уявлення про ідеал;
- 3) засвідчення двозначної ролі мистецтва у людському житті. Воно животворне, але може набувати руйнівної сили;
- 4) створення власного міфу про мистецтво, головні ідеї якого такі:
 - творчий геній - з самого початку зло, бо перебував не в гармонії зі світом, а виникає всупереч світові як опозиція до нього;
 - шлях мистецтва - антигуманний, бо творчий пошук і творчі досягнення не мали нічого спільного з моральністю, яка здавна використовувалася владою, що з її допомогою стримувала руйнівні інстинкти натовпу;
 - крах генія у світі спричинений принциповою неможливістю поєднати поза-особистісну досконалість і свою внутрішню недосконалість нездатністю, незважаючи на всі хитрощі, самому стати джерелом досконалості, привласнити її собі і змінити світ, наповнивши його гармонією;
 - у центрі - митець, який прагнув перетворити недосконалий світ і недосконале "Я", навіть здобувши перемогу й отримавши владу, виявився нездатний дати раду інертному опору світу.
- 5) герої у П. Зюскінда - герої-маргінали, які перебували "по той бік" етичних обмежень і заборон, тих основоположних принципів, на яких ґрунтувало буття індивіда в суспільстві. В свою чергу, маргіальність як поняття - це

специфічна опозиція індивіда до загальноприйнятих норм соціально-культурного життя;

б) події у творах відбувалися не в тій художній реальності, що для свого розуміння вимагала співвіднесення з реальністю емпіричного, а на певному ілюзорному просторі культури, який отримав статус надреальності.

2.1 Роман «Запахи. Історія одного вбивці»

Автор – Патрік Зюскінд

Рік видання – 1985

Жанр – роман

Тема – історія життя і смерті парфумера Жана-Батиста Гренуя

Риси постмодернізму.

- Наявність двох пластів — рис масової літератури (детективний сюжет) та елітарної;
- «Віртуальний історизм» («імітація» світогляду Франції доби Просвітництва);
- Інтертекстуальність;
- Пародіювання, іронія, гротеск.

Аполлінер писав: "Оволодіння досконалістю вимагало знищення життя, парфуми (мистецтво) так і залишилися маскою, чимось зовнішнім щодо митця, ні на крок не наближаючи його до розуміння самого себе, не рятуючи від смердючих туманів, які виявилися не маскою, а "власним запахом" Гренуя. Сюжет роману завершився знищенням серед цвинтарного смороду мистецтва (парфумів) і митця (парфумера Гренуя)".

Д. Затонський писав про роман наступне: "Розгорнувши історію парфумера, Зюскінд вийшов "не в широкий світ, а до широких лаштунків. Єдине, що йому імпонувало, - це іронія. Тобто романна ситуація від початку до кінця сконструйована і розгорталася не у просторі реального світу, а у просторі сцени".

"Те, що описав Зюскінд, можна не тільки впізнати за запахом, відчути на смак, побачити і почути. Це художник, який вмів представити життя вбоге і зникле в його великому внутрішньому драматизмі" - відгуки газети "Tages - Anzeiger", Цюрих.

Як представник постмодернізму П. Зюскінд у своїх "Запахх" показав, як герой сприймав світ завдяки своєму таланту - феноменальному нюху. Світ для нього - це своєрідна палітра запахів, що яскраво відрізнявся від традиційного пізнання.

2.2 П'єса «Контрабас»

Рік написання: 1981 рік

Жанр : п'єса

Патрік Зюскінд піднімає тему «маленької» людини.

Автор про п'єсу:

«У ній поряд з іншим ідеться про існування людини у своїй маленькій кімнатці. Я керувався при написанні своїм власним досвідом, тому що я також значну частину свого життя проводжу в маленьких кімнатах. Але я сподіваюся, що колись знайду таку кімнату, яка буде настільки мала та тісна, що я втомлюся від самотності. І тоді я напишу п'єсу для двох акторів у більшій кількості кімнат».

Характеристика головного героя:

Йому 35 років, а в нього не було власної сім'ї, жив він самотньо в ізольованій від стороннього гомону кімнаті. Навіть після закінчення вищої музичної школи (де чотири роки вивчав композицію, гармонію) він щодня грав три години зранку і чотири увечері. Навіть якщо вечір був вільний, контрабасист

мав бути готовий з'явитися в театрі в будь-яку хвилину, тому не лягав спати до 12 години ночі. За все це він отримував мізерну платню. Порівняно з працею тенора його заробіток складав 1/8 від 36 тисяч першого.

Патрік Зюскінд ні до чого не закликав, нічому не вчив, а просто розмірковував у дивовижно незвичному способі — монолозі творця, який і сьогодні жив подібно до гофманівського ентузіаста у світі філістерів.

Монолог героя — це своєрідний крик душі не почутої ніким людини. Люди повинні були зрозуміти, що страждання, нереалізовані творчі можливості, самотність, байдужість навколишнього світу до кожного з них, ким би вони не були, а до митця особливо, сприяли знищенню духовності і особистості в запрограмованому на успіх суспільстві.

2.3 Новела «Літературна амнезія»

Інші назви: Amnesie in litteris, ... і одне спостереження (1995)

Жанрово-тематичний класифікатор:

Жанри / піджанри: Реалізм

Загальні характеристики: Філософське | психологічне

Місце дії: Наш світ (Земля)

Час дії: 20 століття | 21 століття

Анотація:

Людина, яка все життя читає, не може уявити своє життя без книг, він черпає з них знання і інформацію. Важко уявити, як можна забути все те, що зміг дізнатися на прочитаних сторінках, однак іноді трапляється і таке ...

Входить в:

- збірник «Три історії і одне спостереження», (1995)

У Зюскінда є одна дуже цікава новела (або спостереження, як визначив її жанр сам автор), озаглавлена Amnesia in litteris - «Літературна амнезія». Її герой (імовірно письменник) намагається відповісти на питання (імовірно інтерв'юера), яка книга вплинула на нього в найбільшій мірі, але толком

нічого не може пригадати з прочитаного. «Якщо я сьогодні читаю книгу, - зізнається він, - то забуваю початок, ще не діставшись до кінця. Часом моя пам'ять відмовляє вже до кінця сторінки. І я ледве плентаюся від абзацу до абзацу, я скоро зможу утримувати в свідомості тільки окремі слова, які лунають з темряви якогось вічно невідомого тексту, спалахують, як падучі зірки, в момент читання, щоб тут же канути в Лету, зануритися в темний потік вічного забуття».

Критик Олексій Зверев назвав крихітну *Amnesia in litteris* ключем до розуміння всієї творчості Зюскінда, хоча так і не пояснив, що саме мається на увазі. Теж, напевно, забув, піддавшись своєрідною магії зюскіндовського тексту, немов би приреченого залишатися вічно невідомим для читача. До слова сказати, «Літературна амнезія» написана відразу ж після «Парфумера», і хоча це не дає підстав вважати її своєрідним авторським післямовою, навіть коментарем до роману, схожість між ними безумовно є. І воно полягає в таємному спорідненості запаху і забуття.

2.4 Повість «Голубка»

«Голубка» - повість Патріка Зюскінда, опублікована в 1987 році. Історія Йонатана Ноеля – це історія людини, яка усвідомила абсурд і намагається знайти вихід із нього. Поява голуба біля його дверей – подія, що ламає звичні декорації. Його монотонне життя раптово опиняється під загрозою. Жах перед голубом, який так чудово описаний у повісті – це наш загальний страх загубити положення в суспільстві. Голуб – це символ хиткості і невизначеності нашого стану в світі. Це не птах в буквальному сенсі, це символ зовнішніх сил, які в одну мить легко руйнують всі підвалини нашого існування. І те, що герою повісті вдалося утриматися над прірвою: не зійти з розуму і не покінчити з собою, коли всі обставини виявилися не на його боці, і він навіть був готовий підірвати весь світ через порваних штанів, саме це додає впевненості в можливості людини, яка здатна осмислити життя навіть

при звичайній ходьбі по калюжах. «Голуб» Зюскінда – це повість-притча, яка нагадує, що все наше так зване благополуччя дуже вразливе, ми завжди знаходимося під загрозою, і до життя не можна приготуватися заздалегідь.

3.1 Висновок

Проаналізувавши поняття «постмодернізм», можемо узагальнити, що це - такий собі певний, що характеризує кризові моменти розвитку суспільства й людини, загострене відчуття вичерпності історії, естетики, мистецтва.

Для постмодернізму, як літературного напрямку характерні такі ознаки: інтертекстуальність; цитатність; зміна традиційних форм; зневажання будь-яких канонів; тотальна невизначеність; інтерпретація світу як аморфної реальності, що саморозвивається. Структура постмодерніського тексту відкрита для безлічі інтерпретацій.

Інтертекст у мистецтві постмодернізму є основним способом побудови тексту. Механізми інтертекстуальності полягають у відтворенні в тексті різних елементів ранніх текстів через цитування, прийом «текст у тексті», повторювання образів, пародіювання, наслідування тощо.

До особливостей творчого методу Патріка Зюскінда відносять: принцип метагри, створення власного міфу про мистецтво, маргінальність, гомогенізацію, вибудовування свого ілюзорного світу відповідно до власного уявлення про ідеал, зображення життя як суцільної дисгармонії.

Зюскінд використовує різноманітні стильові коди класиків світової літератури, пародіює стиль письменників різних напрямів і течій. Серед них: В. Гюго, Г. Мелвілл, Ч. Діккенс, Е. Золя, Новаліс, Е.Т.А. Гофман, А. фон Шаміссо, Ф. Кафка, Т. Манн, А. Камю, М. Гоголь і Ф. Достоевський, Й. В. Гете, О. Уайльд.

Джерела

1. Бігун Б.Я. Митець і його творіння за постмодерністської доби // Всесвітня література в навчальних закладах України.. -2002. -№ 5-6. - С. 75-81.
2. <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=4299>

3. Дронова Е.М. Інтертекстуальність і алюзія: проблема співвідношення. // Мова, комунікація та соціальне середовище. - Вип. 3. Воронеж: ВГУ, 2004. - С. 92.
4. <http://dodiplom.ru/ready/93932>
5. https://knowledge.allbest.ru/literature/3c0a65635b3bc79a4d43b89521206d37_0.html
6. https://zarlit.com/info/history_novitna/3.html
7. https://pidruchniki.com/16790422/literatura/roman_zapahi_istoriya_odnogo_vbivstva_zyuskinda_zrazok_nimetskoyi_postmodernistskoyi_prozi
8. http://www.chaskor.ru/article/o_zapahe_i_zabvenii_16228
9. <https://fantlab.ru/work58663>
10. <http://www.myshared.ru/slide/1243707/>
11. Патрік Зюскінд «Контрабас» Фоліо, 2005